

VII.

Un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi (1561).

Cunoscutul bibliofil ardelean, dl I. Marțian a descoperit un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi, tipărit în anul 1561, din care se cunoșteau până acum numai două exemplare, unul, cu câteva lipsuri, în posesia Academiei Române, descris „în mod provizor” în *Bibliografia românească veche* I, 43—46 și al cărui text a fost tipărit cu litere latine de Dr. Gerasim Timuș Piteșteanul (*Tetraevangelul diaconului Coresi*, reimprimat după ediția primă din 1569—1561, de — cu o prefată de Constantin Erbiceanu. . . București, Tip. Cărților bisericești, 1889); — și al doilea, complet, la Muzeul național din Budapesta (R. M. K. II. 85 sz.), semnalat mai întâi de M. Gaster (Gröbers *Grundriss* II. Bd. 3 Abt. S. 266) și descris de M. Roques în *Romania*, 36 (a. 1907), p. 429—434, care reproduce în transcriere latină filele ce lipsesc în exemplarul din București, completând astfel lipsurile din ediția lui Gherasim T. Piteșteanu. Acest exemplar a mai fost descris odată de los. Popovici în *Magyar Könyvszemle* vol. XXI, fasc. 2 (Aprilie-Iunie 1913) p. 106—109.

Ca și în cele două exemplare descrise, exemplarul lui Marțian poartă pe fila dintâi și pe cea din urmă a fiecărui caiet, jos în mijloc, signatura. Greșelile de signatură sănt cele relevante de Bianu-Hodoș și M. Roques. Totuși se găsesc câteva deosebiri, care par a se reduce la scăpări din vedere a celor ce au descris exemplarele de la Academia Română și de la Muzeul național din Budapesta, și adeca:

Bianu și Hodoș notaseră că „caietele 4 și 9 sănt fără signatură” (p. 43) ceea ce Roques rectifică „le cahier 9 n'a aucune signature (mais le cahier 4 a les siennes dans l'exemplaire de Buda-Pest)” (p. 430). În exemplarul Marțian caietul 4 are de asemenea signațura, dar ea lipsește la caietul 3, 9 și 18. De asemenea lipsește signatura pe pagina din urmă a caietelor 8 și 30 (aceasta din urmă fiind albă). Tipăriturile cu roșu

nu s'au făcut începând cu f. 114 — f. 120, ci au fost scrise ulterior cu mâna, cu cerneală roșie.

In exemplarul Marțian lipsesc cu totul cinci foi, dintre cari două foi albe (1 și 111), dinaintea evangeliilor lui Mateiu și Luca, foaia 252 cu epilogul, precum și foile 234 și 237 din caietul 30 (cu signatura greșită 29), care sănt adăogate ulterior, scrise cu mâna.

Tot astfel lipsește, ca în celelalte două exemplare, titlul și predoslovia, dacă va fi existat. In locul lor, în exemplarul Marțian, se găsesc, la început, două foi, dintre care cea dintâi, în parte ruptă și deterioarată, iar a două, legată întors, adeca cu verso înainte. Aceste foi aparțin, „Tâlcului evangeliilor“ tipărit de Coresi în 1964. Foaia dintâi poartă jos signatura 31, corespunzând deci cu caietul final din „Tâlc“ și începe cu cuvintele: „Frații mei, această evanghelie învață pre| noi și ne dojenește, cum noi crești|nii să fim pururi¹⁾) deșteptați și să pre|veghemu și să ne ținemu noi gata a| mearge înaintea lui Dumnezeu“ și se termină pe r. al foii următoare cu cuvintele: „Dereptă aceaia| nu zice nici Hr. Luc[a] 38 : când va ve|ni fiulă omenescă, gândiți, oare, a|fla-va fapte bune pre pământă? călzice și grăiaște aimintrea aşă: valre gândiți că va găsi credință pre pământă? dereptă aceaia varecine în vreamea | morției sale nu-i va fi cu credință în Is | Hs., aşă va imbla ca și ceale cinci fealte nebune; iară tu, Doamne, dă-ne împără|tia ta, amină“. Urmează apoi, pe v., „Scara în carea veri află lucrure-scumpe | adevărate în tâlcurile Ev[an]g[he]liilor în ceastă carte“, întocmai cum a fost reprodusă de Bianu și Hodoș în *Bibl. veche* I, p. 518.

După caietul 30 (cu signatura greșită 29), cu care se termină Evanghelia lui Ioan, urmează, în exemplarul Marțian, zece foi, dintre care cea dintâi și cea din urmă au, la început și la sfârșit, câte o filă albă. Restul e scris frumos cu mâna cu cerneală neagră (textul) și roșie (inițialele, titlurile, sfârșiturile și indicațiile asupra cetirii), la început cu un frontispiciu ornamentat, cu 27 rânduri pe o filă; literele r, y, ţ, f, z, h și št, în rândul de jos al paginei, sănt cu mult mai lungi decât celelalte. Cuprinde

1) Tipărit поуp8ръ.

cele unsprezece evanghelii ale Invierii (Mat. XXVIII, 16—20, Marcu XVI 1—9, 9—20, Luca XXIV 1—13, 12—36, 36—53, Ioan XX 1—11, 11—19, 19—31, XXI 1—15, 15—25). Urmează Ioan XI, 1—45, Corint. XIV, 6—9, Ioan V, 17—23, Corint. XV, 20—28, Ioan VI, 35—39, Corint. XV, 39—45, Ioan V, 40—44, Thessal. IV, 13—17, Ioan V, 24—30. Textul este același ca al Noului Testament de Bălgrad (1648), după care presupun că a fost copiat. Numai îci și colo găsim câte o formă deosebite, precum *margă* (N. T. meargă), *vedzură* (N. T. văzură) și a. În cele două evanghelii de la început copistul scrie încă și de la a treia evanghelie înainte are și ca în Noul Testament de la 1648.

Tot pe redacția Noului Testament de la Bălgrad, însă într-o formă cu schimbări de amănunt, se bazează textul scris mai târziu, foile 234 și 237, care lipseau în exemplarul Marțian, precum se vede din următoarele citate alăturate:

Exemplarul din Budapesta f. 234^r (după Roques, Romania 36, 433).

derepce era vineri era
amu zî mare acea sâmbătă, rugără Pilat săfrână fluerele lor și să-i ia. vineră voinicui. și întăiului amu frâmseră fluerele și altuia ce era răstignită cu nusul. la Is. mearseră. ca văzură el că e mort, nu frâmsa lui fluerele

f. 237

Exemplarul de la Academia Română (după ed. Timuș Piteșteanul p. 2.1)

cunoscură ucenicii că easte Is grăi amu lor, fectori doară aveți ceva mâncare, răspunseră lui ba el zise lor, aruncați a dereapta a corabiei. și veți afla.

Exemplarul Marțian f. 234^r

căci era sara sărbătoare. că era o zi mare(1) aceaia sămbăta rugără pre Pilat ca să le zdrobască fluerele lor, și să-i ia, viniră vonicui(1) și celuia dentău îi frâmsără fluerele și celuialaltă ce era răstigniră cu el. iară la Is. deacă viniră, cum vădvră pre el, că era mortu, nu-i frâmsără fluerele.

f. 237

p. 133^r

căce era sara sărbătorii (că era o zi mare aceaia Sâmbăta) rugără pre Pilat, ca să le zdrobească fluerele lor, și să-i ia. Veniră voinicui și celuia dentău îi frâmsără fluerele, și celuialaltă ce eră răstignită cu el. iară la Is deaca veniră, cumă văzură pre el că ară fi mortu, nu-i frâmse fluerele

cunoscură ucenicii că iaste Is dzise dreptu aceaia Is. lor, fectori, au aveți ceva de mâncat răspunsără lui ba. el dzise lor aruncați de-dereapta corabii mrea-jele dzise lor, și veți afla

cunoscură ucenicii că iaste Is. Zise drepțu aceaia Is lor, fectori, au aveți ceva de mâncat² răspunsără lui, ba. El zise lor, aruncați de-a dereapta corabii mreaja, și veți afla.

Presupun că același text a servit ca bază celui ce a făcut, cu o scrisoare mai nouă, legată, câteva îndreptări în textul coresian și adeca pe foile 15, 135—136, 149, 155, 163, 182, 184, 202—203, 208—209. Că aceste corecturi sănt mai târziu se cunoaște nu numai după scrisoare, ci și din faptul că ele îndreaptă și evanghelia din urmă a Învierii din caietul intercalat și care reproduce textul din Noul Testament de la 1648. Spre a da o probă despre felul acestor îndreptări, reproduc începutul zacealei 25, punând alături textul original, cel corectat și cel din Noul Testament de la Bălgard.

*Textul original
coresian:*

In vremea aceiai întră elu în Capernaum. Apropiere-se cătră Elu sutoriului rugă elu grăili. Doamne coconul mieu zace în casă slabă iute pătitu. și grăi lui Is. Eu voiu veni și-l voi vindeca și răspunse sutașul zice. doamne nu sintu destoinicu la coliba mea să mergi. ce trecându zi cu cuvântul. și se va vindeca concul mieu. și amu eu omu săntu suptu despusu. amu suptu mine voinici. și grăescu unuia să margă și mearge. și altuia să vine și vine. robulu mieu. să facă aceasta și face iară Is. zise mărgătorilor după elu. . .

*Exemplarul Marfan
(corectat)*

Intrându Is. în Capernaum s'au apropiat cătră Elu un sutaș rugându-l pre el și grăind doamne coconul mieu zace în casă bolnav și să chinuiaște rău. Si au zis Is. lui Eu voiu veni și-l voi vindeca pre-el. iar răspunzând sutașul au zis. doamne nu săntu destoinicu la coliba mea să mergi și se va vindeca coconul mieu. că și eu săntu om supțu biruință având supt mine slujitorii voinici și grăescu unuia să margă și mearge. și altuia să vie și vine. și robulu mieu. să facă aceasta și face iară Is. auzind aceasta s'au mirat și au zis celor ce merea(l) după dânsul. . .

Noul Testament 1648

— lară întrându Is. în Capernaumu să apropiile cătră Elu un sutaș rugându-l pre elu: și grăindu. Doamne, feciorulu mieu zace în casă. slăbănoğu și iute să chinuiaște. Si zise Is lui. Eu voiu veni și voi vindecă pre Elu. Si răspunse sutașul, zise. Doamne nu săntu destoinicu să întri în casa mea, ce numai și cu cuvântul, și să va vindeca feciorulu mieu. Că și Eu săntu omu, suptu puteare rânduitu, și amu suptu mine viteaj: și zicu cestua, pasă: și mearge, și altuia vino, și vine, și slugii meale, fă aceasta, și face. Iară deaca auzi Is. aceasta, să mira: și zice celor ce mergeă după Elu. . .

Alte însemnări cu mâna nu se găsesc decât pe v. foii 12; sus în dreapta, scris de-a curmezișul, cu cerneală roșie T (urmează un loc mâncat de cari) ΘΛΗΤΡΩΝΟΛ.

Sextil Pușcariu.